

MARJANUCZ LÁSZLÓ

A Modernkori Magyar Történeti Tanszék

Department of Modern Hungarian History. The roots of our department go back to the beginning of The Department of History of Hungary at The University of Kolozsvár in 1872. Its founder professor was Károly Szabó. In 1892, the Department of Hungarian Cultural History became the second institution in the country to teach history in Hungarian. Its founding professor was László Erdélyi. The University was forced into exile in 1919 and it continued to operate in Szeged from 1921 with, among others, the two unaltered departments of Hungarian history. Lajos Szádeczky-Kardoss became the first head of the relocated Department of History of Hungary. The two departments were merged and became part of the new university in Szeged under the leadership of Egyed Hermann in 1940. The University of Szeged was founded in 1945 along with the new Department of Hungarian History lead by its former head. The headship of Gyula Mérei (1951–1981) marks the beginning of the structural and educational changes in order to be better aligned with the new Soviet model. The finalization of our predecessor department's name in 1962 also mirrors this new direction, (Department of New and Modern Hungarian History) which was in use until 2017. Ever since, due to another shift, our department's name has been Department of Modern Hungarian History. In the past 60 years, it operated with 3–6 full time lecturers, most of them holding an academic rank and who researched and lectured on the history of Hungary of the period between 18th and 20th century.

Keywords: Foundation in Kolozsvár, Department of History of Hungary, Department of Hungarian Cultural History, exile, integration, relaunch, soviet model, Department of New and Modern Hungarian History, renewal

A „Modernkori Magyar Történeti Tanszék” elődei korábban változatos nevek alatt működtek. A kolozsvári egyetem (1872–1919), majd a szegedi folytatás (1921–1940) időszakába visszanyúló hagyományok bemutatására most nincs lehetőség. E korszakból tanszéki elődeinknek tekintjük a Magyar Történelmi Tanszék (1872–1940), illetve a Magyar Művelődéstörténelmi Tanszék (1892–1940).¹ A források és az irodalom gyakran fölváltva használja velük kapcsolatban az „intézet” és a „tanszék” fogalmát, de tartalmilag ugyanazt az egységet értve alatta, amelyből a Horthy Miklós Tudományegyetem (1940–1944) egyesített

¹ Tóth 2022, 311–330.

Magyar Történelmi és Művelődéstörténelmi Intézete (1941–1950),² illetve a Szegedi Tudományegyetem (1945–1962) Magyar Történelmi Tanszéke kinőtt.³

Jelentős, az új helyzethez igazodó változásnak tekintjük történetünkben a tanszék élén bekövetkezett személycserét. 1951-ben a Magyar Történelmi Tanszék vezető professzorává Mérei Gyulát (1911–2002) nevezték ki. Ő már a háború előtt is ismert történész volt, de önálló katedrához most jutott először, előbb docensi, majd egyetemi tanári beosztásban. Szekfü Gyula tanítványának tekintette magát, teljes joggal. Mesterének hatása megmutatkozik egyik legismertebb munkájában (*Magyar politikai pártprogramok 1867–1914*, 1934) is. 1934–1938 közötti bécsi kutatóösztöndíja alapozta meg gazdaságtörténelmi szemléletmódját és ez irányú érdeklődését.⁴

Tanszékvezetősége alatt (1951–1981) nagy szervezeti átalakulás történt. Fölszámolták a kizárólag a professzorra épülő tanszéki rendszert, intézményesítették a tanszékvezető körüli tudományos asszisztenciát. Ő maga az új szovjet szisztéma szerint 1952-ben megvédte kandidátusi disszertációját, 1967-ben pedig akadémiai nagydoktori dolgozatát. Az MTA 1979-ben választotta rendes tagjai közé.⁵ A tanszékvezetés mellett 1960–1964 között a katedékáni tisztségét is betöltötte. Az 1957. február 16-i kari tanácsülés megállapította a karon működő tanszékek nevét, tekintettel az oktatás új alapokra helyezésére. Eszerint tizenkét tanszék alkotta a kart. A történelmet az Ókortörténelmi, az Egyetemes Történelmi, illetve a Magyar Történelmi Tanszék oktatta. A tanszékek végleges elnevezése csak 1962-re alakult ki.⁶ Akkor az addig egységes Magyar Történelmi Intézetet megosztották, s létrejött az Új- és Legújabbkori Magyar Történelmi Tanszék (1962–2017).

Új- és Legújabbkori Magyar Történelmi Tanszék 1962/1963–2016/2017

E tanszék története a mai napig kontinuus. Korábbi oktatói között találjuk azokat, akik még az 1950-es években kezdték pályafutásukat, ami a mai tanszék közvetlen előéletébe torkollott, így nevük összefonódott azzal. Ezért indokolt, hogy őket közvetlen elődeink közé soroljuk. Mások volt kollegaként szerepelnek a bemutatott munkatársak között, ők hosszú éveken át a tanszék törzsgárdájához tartoztak, de azóta kiváltak a tanszéki kötelékből.

Külön meg kell említenünk három olyan volt munkatársat, aki Budapestről rendszeresen hetente utazva kapcsolódott be tanszékünk oktató tevékenységébe: Somlyai Magda 1973 és 1988 között, azaz tizenöt éven át előadásokon és szemináriumokon keresztül oktatta az 1945 utáni magyar történelmet; Katona Tamás 1985–1990 között tartott előadásokat az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc különböző kérdéseiről⁷; majd az ő távozása után Csorba László, a reformkori magyar történet kutatója oktattott tanszékünkön 1990 és 1992 között. Az ő személyükben országosan ismert történészek járultak hozzá tanszékünk tematikus kínálatának szélesítéséhez és színvonalának emeléséhez. Meg kell még említenünk az ugyancsak Budapestről érkező, akkor még pályája elején járó Fekete Lászlót, aki Lipták Dorottya távozása (1987) után egy rövid ideig a historiográfia oktatását vállalta magára. Katona Tamás tanítványok sorát nevelte ki, s hozzájárult ahhoz, hogy a hadtörténet, első-

² Beszámoló 1943, 6–7.

³ Gaál 1999, 9.

⁴ Font 2002, 1678.

⁵ Almanach 1996, 164.

⁶ Gaál 1999, 8.

⁷ Katona Tamásról lásd Zakar 2013.

sorban az 1848/1849-es szabadságharc hadtörténete a mai napig kiemelt oktatási és kutatási területe tanszékünknek. E négy volt munkatársunk életútjára mindazonáltal ez alkalommal nem térünk ki részletesen, ahogy Vályi Zsuzsannára sem, aki Somlyai Magda tanítványaként volt tanszékünk munkatársa néhány éven keresztül, de azután 1984-ben külföldre távozott.

A bemutatás hangsúlya logikusan a tulajdonképpeni aktív tanszéki gárdára, a jelenlegi főállású munkatársakra esik. Mind a volt, mind a jelenlegi munkatársak pályafutását a tanszékre kerülésük időpontjának sorrendjében mutatjuk be.

Gaál Endre (1929–2016) 1952–1962 között a Magyar Történeti, 1962–1990 között az Új- és Legújabbkori Magyar Történeti Tanszéken tanított. A kor tudománypolitikai elveinek megfelelően érdeklődése a munkásmozgalom-történet irányába fordult. Első tudományos munkáinak egyike a szegedi munkásság 1918–1919-es forradalmi törekvéseinek bemutatásával foglalkozott (*A szegedi munkásság harca a proletárdiktatúráért Szeged francia megszállása idején*).⁸

1959-ben lett egyetemi doktor, 1973-ban kandidátus. Docenssé 1973-ban léptették elő. Oktatási témái a dualizmuskori szakszervezeti mozgalom tárgyalásától a kor pártviszonyainak, különös tekintettel a Szociáldemokrata Pártra, elemzéséig terjedtek. Kutatói érdeklődése ennél szélesebb kört fogott át. Speciális kutatási területe a nyomdaipar- és tipográfia-történet. E témában írt első munkáját a Csongrád Megyei Levéltár jelentette meg (2001). A második, befejező részt (*A szegedi nyomdászat 1920-tól a 20. század végéig*) tanszékünk a szerző műszaki szerkesztése mellett 2005-ben önálló *Acta*ként (123. sz.) adta ki.

Az Országos Helytörténeti Bizottság tagjaként is jelentős szerepet vitt az új, Szeged történeti monográfiák megszületésében. A Szeged monográfiája 1–4. köteteihez számos tanulmány jelent meg a történeti tanszékek *Actáiban*, így az Új- és Legújabbkori Magyar Történeti Tanszék kiadványaiban is. A sorozat kötetei 1983–1994 között láttak napvilágot, s annak 3. kötetét⁹ Gaál Endre szerkesztette. Hiánypótló munkaként jellemezhetjük a *Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből* című forráskiadvány-sorozatot (1969–1980) is, amely négy kötetben (1868–1917, 1917–1919, 1944–1945, 1945–1948) tárja elénk a téma levéltári forrásait.

Serfőző Lajos (1930–1994) Mérei Gyula beosztottjaként kezdte egyetemi pályafutását 1958-ban a Magyar Történeti Tanszéken tanársegédként. 1959-ben szerzett egyetemi doktorátust, majd 1965-ben a történelemtudomány kandidátusa lett. 1966-ban docensi kinevezést kapott, 1978-ban egyetemi tanár lett. Mérei Gyulától 1981-ben vette át a tanszék vezetését, amit 1993-ig látott el. Közben 1970–1973 között rektorhelyettes, 1980-tól 1984-ig bölcsészkar dékán, 1986-tól 1991-ig „tanszékcsoport-vezető”, vagyis a tanszékeket magában foglaló Történeti Intézet élén állt.¹⁰

A magát elsősorban „tanárnak” tekintő történész tanárnemzedékek sorát oktatta hazánk két világháború közötti történetére. Kutatási területe a korszak politika- és eszmetörténete volt, különös tekintettel a munkásmozgalom különböző irányzataira. Két kérdés iránt mutatott érdeklődést: a Horthy-kor szociáldemokrata törekvéseinek bemutatása, valamint Szeged és Csongrád megye helytörténete iránt. A korszakon belüli munkálatai során ő is hangsúlyt

⁸ Gaál 1954.

⁹ Gaál 1991.

¹⁰ Almanach 1996, 191.

fektetett a munkásmozgalmi múlt forrásainak föltárására. A *Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből 1919–1944* című iratgyűjteményt ő állította össze Gaál Endre társaként.

Jelentős a szerepe a *Szeged története* monográfiásorozat 4. (1919–1944) kötetének tartalmi formálásában és szerkesztésében. Kristó Gyula sorozat-főszerkesztő kérésére vállalta el e kötet szerkesztését. Sajnos a könyv megjelenése előtt röviddel, hatvannégy éves korában váratlanul elhunyt.¹¹

Soós Katalin (1932–2018) 1954-ben az Új- és Legújabbkori Egyetemes Történeti Tanszéken kezdte egyetemi karrierjét. Onnan 1969-ben került az Új- és Legújabbkori Magyar Történeti Tanszékre. Egyetemi doktori disszertációját 1960-ban védte meg. Tudományos előrehaladásának következő lépcsőfokát 1973-ban érte el a kandidátusi fokozat megszerzésével. Pályája csúcsára 1993-ban jutott, amikor a történelemtudomány doktora lett. Egyetemi beosztása szerint 1974-től tudományos főmunkatárs, 1993-tól egyetemi tanár, ami 1996-ig tanszékvezetéssel párosult. Oktatóként a dualista Magyarország történetét tanította, s elsősorban Magyarországnak a Monarchián belüli helyzetével foglalkozott. A „Túlsúly vagy függőség” című kurzusa a hazai és az ausztriai szakmai vitát is a kiegyezés értékeléséről érdemi megvilágításba helyezte.

A tudós érdeklődése oktatói témájának egy-egy részproblémájára irányult: Magyarország és Ausztria 1918 utáni külügyi kapcsolatainak alakulására, az osztrák szociáldemokrácia két világháború közötti mozgalmára, osztrák és magyar legitimisták 1938–1945 közötti helyzetére, az 1956-os forradalmat és Ausztriát összekötő szálakra.

A tudományos előmenetelének fontos állomásait jelentő alkotások (egyetemi doktori, kandidátusi, akadémiai doktori disszertációi) a Magyarország és Ausztria közötti viszony egy-egy jelentősebb problémájának földolgozását nyújtják. Ezt a kiemelkedő szakmai tevékenységet ismerte el az osztrák Tudományos Kutatások Minisztériuma, mikor 1984-ben a két ország közös múltjának föltárásában végzett eredményes munkájáért Victor Adler Állami Díjban részesítette. A Wallisch Kálmánról írt politikai biográfiájának német nyelvű megjelentetése a Grazi Egyetem gondozásában pedig bizonyítja, hogy Soós Katalin a két ország történetének egy közös alakjának elemzésével az ausztriai történettudomány gazdagításához is hozzájárult.

Meg kell említeni a linzi székhelyű ITH (Internationale Tagung der Historiker der Arbeiterbewegung) nemzetközi történész társaságot, amelyhez Soós Katalin 1976-ban tagként csatlakoztatta tanszékünket, s konferenciáin Linzben összesen tizennégy előadást tartott a magyar társadalom és a baloldali mozgalmak történetéről. A linzi tudományos seregszemlén a legutóbbi időkig (2014) részt vett. Közös történelmünk kérdéseiről elmondhatta véleményét továbbá az Osteuropa Institut, a Karl Renner Institut, az Universität Salzburg meghívott előadójaként, illetve az Osztrák–Magyar Történész Vegyesbizottság tagjaként.¹²

Helytörténeti kutatásokat is végzett. Szeged történeti monográfiájához jelentősen hozzájárult, mivel a Wallisch Kálmánról megírt életrajza segítette a 4. kötet munkálatait.¹³

Belényi Gyula (1947–2013) 1965–1970 között egyetemünk hallgatója volt magyar–történelem szakon. Végzés után a Tudományos Szocializmus Tanszéken (1988-tól

¹¹ Serfőző Lajos (1930–1994). Nekrológ. *Délmagyarország* 84. évf. 109. (1994. május 11.): 12.

¹² Az adatok forrása Soós Katalin személyes dokumentációja és adatközlése. Hivatalos okmányok, iratok Gulya Károly tulajdonában.

¹³ Gaál, 1999, 21.

Politikaelmélet- és Jelenkortörténeti Tanszék) kezdte egyetemi pályafutását. Az Új- és Legújabbkori Magyar Történeti Tanszékre 1990-ben került adjunktusként. 1996-ban egyetemi docensnek nevezték ki, s ebben a beosztásban dolgozott 2000-ig, amikor átpályázott a Károli Gáspár Református Egyetem Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszékére. Tudományos előmenetelének főbb állomásai: 1974-ben a történelem bölcsészdoktora, 1994-ben a történelemtudomány kandidátusa, 2007-ben pedig az MTA doktora. 2001-ben habilitált a Református Egyetemen. Új munkahelyén 2007-ig docensként, majd 2013-ban bekövetkezett haláláig egyetemi tanárként dolgozott.

Szakmai életútjának fontos tényezője volt, hogy az MTA Tudományos Minősítő Bizottsága függetlenített aspiránsnak jelölte a Történettudományi Intézetbe Orbán Sándor mellé (1982–1985). Agrártörténettel, elsősorban az alföldi városok településtörténetével foglalkozott, majd a foglalkozási átrétegződést, a paraszti munkásmobilitást vizsgálta az 1945–1956 közötti időszakra nézve.¹⁴ Országos visszhangot váltottak ki az extenzív iparosítás társadalomra gyakorolt hatásait vizsgáló kutatásai. A Kádár-korszak munkáshelyzetéről írt tanulmányai a kor fontos tudományos elemzéseit.¹⁵ Szakmai elismerését két díj mutatja: a Széchenyi Professzori Ösztöndíj (1999–2003) és a Károli Gáspár Díj (2010).¹⁶

Lipták Dorottya (1951–2018) Szegeden végzett történelem–német szakon. Első helyezett tudományos diákköri dolgozata után 1976-ban Mérei Gyula állást kínált számára az Új- és Legújabbkori Magyar Történeti Tanszéken. Előbb ösztöndíjas gyakornokként, majd miután megvédte egyetemi doktori értekezését, 1979-től tudományos segédmunkatársként, 1984-től tudományos munkatársként dolgozott tanszékünkön. Historiográfiát és történetfilozófiát oktatott. Kutatása a Horthy-kor politikátörténetére irányult: úgy szakdolgozata, mint egyetemi doktori disszertációja a Gömbös-kormány külpolitikájáról szólt. 1981-ben az újjáalakult JATE Történész Körének egyik vezetője lett. Később történeti érdeklődésének iránya változott: a politikátörténet helyébe a kultúrtörténet lépett. 1987-ben Gyimesi Sándor hívására a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen működő Közép-Kelet-Európai Akadémiai Kutatási Központba távozott, majd a MTA–OSZK Res Libraria Hungariae Kutatócsoportba került. A 19. századi magyarországi és ausztriai sajtó történetének országosan és nemzetközileg ismert kutatójává vált.¹⁷

Sipos József (1948–2021) „rendhagyó” kollégánk volt, abban az értelemben, hogy nem egy másik „szakmai műhely”, hanem a politika világából érkezett tanszékünkre. A Belényi Gyula távozásával megüresedett helyre őt nevezték ki egyetemi docensnek 2000-ben. Pályázatának támogatói (Ormos Mária, Romsics Ignác) a 20. századi magyar történelem bármely korszakának egyetemi szintű oktatójaként javasolták a tanszékre kerülését. Ez új lendületet adott tanári-tudósi alkatának, mely lendület huszonegy éven át tartott.

Életének meghatározó tényezője nyírségi (dombrádi) származása volt a szegényparasztság sorsának hagyatékával és az irányukban való eszmei elköteleződéssel. Az életpályájára ható másik fontos körülmény pedig a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán (Szeged) hallgatóként, KISZ-vezetőként és tanársegédként eltöltött időszak (1969–1978). Szegeden végzett a főiskolán történelem–testnevelés szakon. A Történettudományi Tanszéken akkoriban jó

¹⁴ Az adatok forrása: www.kre.hu/tdi/images/CVBelenyi_Gyula (A letöltés ideje: 2022. július 30.).

¹⁵ Almanach 1996, 92.

¹⁶ www.kre.hu/tdi/images/CV/Belenyi_Gyula (A letöltés ideje: 2022. július 30.).

¹⁷ Gyáni 2018, 87–89.

generációk sűrűsödtek össze, előnyös és inspiratív légkör alakult ki, ami sok egyéni fejlődést indított el, köztük Sipos Józsefét.

Középkolai történelem tanári diplomát munka mellett a József Attila Tudományegyetem hároméves kiegészítő szakán szerzett. 1975-ben kinevezték tanársegédnek a szegedi főiskola Testnevelés Tanszékére. 1978-ban doktorált *A Kisgazdapárt és a bethleni konszolidáció* című dolgozatával. Trogmayer Ottó ajánlatát elfogadva 1978-ban „átigazolt” a Móra Ferenc Múzeum Történeti Osztályára, ahol 1981-ig történész-muzeológusként dolgozott. 1981–1984 között ösztöndíjat kapott a Lomonoszov-egyetemre (Moszkva), ahol *Közép-Európa parasztpártjai 1918–1919* címmel folytatott kutatásokat. E tárgykörből írta kandidátusi disszertációját, amit Moszkvában 1984-ben védett meg, s ezzel tudományos pályájának csúcsára érkezett.

A tudományos munka egész életében végigkísérte, de történelmi vénája mellett megmaradt intenzíven politizáló közéleti embernek. 1987-ben került az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályára. A hamarosan elindult közéleti változások hatására 1988-ban csatlakozott az MSZMP-n belüli reformkörü mozgalomhoz. A rendszerváltás időszakában tartott még szemináriumokat a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán, de 1990-től már a megalkuló MSZP apparátusában tevékenykedett. 1994–1996 között az MSZP Társadalompolitikai Titkárságát, majd 1998-ig az országgyűlési frakció Szervezési és Sajtótitkárságát vezette.

Amikor 2000-től újra a történelem pályáján mozgott, visszatért régi témáihoz. A parasztpártok 1918–1919-i földprogramjai foglalkoztatták, illetve a korszak földreformjai (1921, 1945). De a legnagyobb figyelmet a kor parlamenti választásainak (1920, 1922), a Nagyatádi Szabó István-féle kisgazdapárt történetének szentelte. Nála jobban senki nem ismerte ezt a témát, ide vágó könyvei, tanulmányai megkerülhetetlenek a historiográfiai irodalomban.

2020 szeptemberében az Ünnepi Könyvhét eseményeként mutatták be *A bethleni kétharmad. A Kisgazdapárt kormánypárttá bővítése és az 1922-es választások* című könyvét. Egyetemi munkássága elismeréseként a Szenátus 2018-ban címzetes egyetemi tanári címet adományozott számára.

Szabó Pál Csaba (1964–)¹⁸ a JATE-n szerzett diplomát, ezután 1987-től kezdve demonstrátorként, tanársegédként (1989), majd adjunktusként (1996) tartott kurzusokat a dualizmus kori Magyarország történetéből. Kutatói érdeklődésének homlokterében a 19. századi Magyarország kormányzattörténete, vármegyei közigazgatása, parlamenti viszonyai, választási rendszere állott. Kutatásai kapcsolódtak a századforduló eszméletörténeti változásaihoz, a dualizmus kori magyar vasutastársadalom mozgásaihoz és a Ferenc József-i magyar hétköznapi világához. Közép-európai levéltárak (Kassa, Temesvár, Eperjes, Bécs, Kolozsvár, Szabadka, Szepesszombat) primer forrásai alapozták meg kárpát-medencei regionális kutatásait. Számos történelmi tanulmányt, ismeretterjesztő cikket, önálló kötetet írt, elindította a *Kárpátia Könyvek*, a *Szindbád könyvek* és a *Trianon Kiskönyvtár* című könyvsorozatokat. A 19. századi magyar társadalomtörténethez kapcsolódva helytörténelmi kutatásokat végzett Sármellék, Várpalota, Kiskunhalas települések múltjáról. Nevét országosan azonban vasúttörténelmi kutatásai, publikációi tették ismertté. Bölcsészdoktori értekezését is e témában (*A magyar vasutas-társadalom szerkezete a századfordulón*) védte meg 1996-

¹⁸ Pályarajzának forrása életrajza, illetve a tanszék iratai között található tanszékvezetői beszámoló.

ban. Az ebből született könyve érdemes összefoglaló egy fontos foglalkozási rend történeti szerepéről.¹⁹ 2002-ben fölvételt nyert a Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Doktori Iskolájába, Tóth József intézetvezető-professzor irányítása alatt. Témája: A 19. századi magyar közigazgatás földrajzi alapjai. A képzést kiváló eredményű abszolutóriummal fejezte be. Azonban egy közbejött új szakmai perspektíva lehetőségét megragadva 2016-ban távozott tanszékünkéről.

Részben már ezt megelőzően, részben az ezt követő évek során több történeti és emlékeztetőpolitikai szervezetet hozott létre, illetve vezetett. A nevéhez kötődik a Trianon Múzeum (Várpalota) és a Kárpát-medence Intézet (Várpalota) megalapítása. Tudományos konferenciák és közösségi rendezvények rendszeres résztvevője, különös tekintettel a külhoni kezdeményezésekre és szakmai találkozókra. A szegedi történészhallgatók civil kezdeményezéseinek éveken át aktív támogatója és segítője volt, a hallgatók körében nagy népszerűsége tette szert, mint külhoni tanulmányi kirándulások (Arad, Temesvár, Nagyszalonta, Zombor, Szabadka, Újvidék, Zenta) koncepciójának kidolgozója és gyakorlati vezetője.

Marjanucz László (1954–)²⁰ 1994-ben került a tanszékre Soós Katalin megkeresése nyomán. A tanszékvezető a 18. századi magyar történelem oktatására és ehhez kapcsolódó témák kutatására kérte fel. A feladatkört 1996-tól 2019-ig egyetemi docensi beosztásban látta el. 2003–2009 között, két cikluson át a Történeti Intézet vezetői posztját is betöltötte. A jogilag új tanszéki formációt (Modernkori Magyar Történeti Tanszék) a létesítésétől, 2017-től 2019-ig vezette.

Felsőfokú tanulmányait a szegedi JGYTF történelem–orosz szakán végezte (1973–1977), majd a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem történelem szakán folytatta, ún. kiegészítő szakon (1979–1982). 1980–1986 között történész-muzeológusként a Móra Ferenc Múzeum Történeti Osztályán dolgozott. Innen pályázott a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Történettudományi Tanszékére kiírt adjunktusi állásra 1986-ban. Múzeumi évei alatt nyert felvételt az MTA Tudományos Minősítő Bizottsága által meghirdetett aspirantúrára. Hanák Péter aspiránsaként *A polgári család a 19. században* című téma kutatása volt a feladata 1983–1986 között. 1986-ban tagja lett Hajnal István Kör Társadalomtörténeti Egyesületnek.

Egyetemi doktori (kisdoktori) oklevelét 1984-ben szerezte meg Szegeden. 1996-ban védte meg az MTA Tudományos Minősítő Bizottsága előtt kandidátusi értekezését (*A polgárosodás társadalomtörténete Szegeden a 18–19. században*). 2007-ben a Szegedi Tudományegyetemen habilitált.

A doktorképzés Modernkori Programjában törzstag. Témavezetettjei közül 11 doktorandusz sikeresen védte meg a disszertációját.

1994-től 2019-ig a Tanszéken ő oktatta a 18. századi magyar történelmet. A korszakot két szemeszterre szabott tantárgyi egységre bontva tárgyalta: első félévben kormányzattörténet (*Magyarország a Habsburg abszolútizmus rendszerében*), a másodikban gazdaság- és társadalomtörténet (*Gazdaság és társadalom a 18. századi Magyarországon*) került terítékre. Így a történészképzés időbeli vertikumuma folyamatossá vált, a fölszabadító (Karlóca), illetve a függetlenségi harcok lezárulását (szatmári béke) követően a rendi Magyarország

¹⁹ Szabó 1996.

²⁰ A pályakép adatainak forrása a szerző birtokában található kinevezési anyagok, okmányok és kéziratok.

addig kevésbé oktatott korszaka is tanrendi anyag lett. A főkéllégiumok speciális szemináriumokkal egészültek ki. *A rendi ellenállástól a nemesi reformmozgalomig* témájú szeminárium II. József uralmának következményeit vette számba. A *Nemzetiségek térnyerése Magyarországon a 18. században* című gyakorlat társadalmi fejlődésünk kulcsmozzanatát, Magyarország soknemzetiségűvé válásának folyamatát követte nyomon, olyan korszakra nézve, amikor a kérdés még nem bírt politikai töltettel, és inkább a népek etnikai, vallási, közjogi helyzete dominált.

Alapkutatásokat végző történész, emiatt inkább tanulmányokat publikált. Kezdetben a polgárosodás magyarországi sajátosságainak föltárása érdekelte (például a zsidóság szerepe), majd az alföldi mezővárosok társadalomtörténete felé fordult figyelme. Az utóbbi évtizedekben pedig a Temesi Bánság (1716–1778) története foglalkoztatta, mert számtalan tanulsággal szolgáló modernizációs kísérlet alanya volt ez a külön kormányzott tartomány.

Külföldi ösztöndíjai és kutatóútjai Ausztriába (Bécs), illetve Németországba (Bielefeld, 1985; Freiburg, 1989; Göttingen, 1994; Berlin, 2010) támogatták a polgári családformák és a demográfiai fejlődés európai dimenzióit, valamint az Államtanács (Staatsrat) 18. századi magyar politikáját kutatni.

Tagja a Magyar Történelmi Társulatnak, elnöke a Szegedi Akadémiai Bizottság Magyar Történelmi Munkabizottságának és a Koch Sándor Csongrád Megyei Tudományos Ismeretterjesztő Társaságnak. 2018 óta vezeti a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületet. 2009-ben lett Magyarcsanád díszpolgára.

2005-ben „Honismeretért emlékérmét” kapott helytörténelmi kutatásaiért, 2009-ben pedig az Országos Honismereti Szövetség Bél Mátyás Díjat adományozott számára az Alföld és a Délvidék török utáni állapotát föltáró tudományos munkásságáért. 2019-ben történt nyugdíjazásakor megkapta a „Pedagógus Szolgálati Emlékérem” miniszteri kitüntetést. Ma is aktív részese a tanszéki munkának óraadóként és doktoranduszok témavezetőjeként.

Pelyach István (1959–) egyetemi tanulmányait az ELTE történelem–pedagógia szakán végezte, ahol 1984-ben diplomázott. 1985 augusztusában vette fel a tanszékre Serfőző Lajos tanszékvezető. 1995 és 2009 között óraadóként tanított a Károli Gáspár Református Egyetem „testvértanszékén” (Új- és Legújabbkori Magyar Történelmi Tanszék), illetve a Budapesti Média Intézetben is.²¹

Oktatási korszaka a 19. század első felének magyar történelme, a reformkor, illetve az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc. Szemináriumokon kiemelten foglalkozik a forradalom, az önvédelmi háború és a szabadságharc kérdéseivel. Önálló kurzust szentel a Kossuth-emigráció belső viszonyai és európai kapcsolatrendszere bemutatásának. Főkéllégiumai mellett oktatja az önálló magyar hadügy kialakulását a 18. század elejétől a dualizmus koráig, az 1848/1849-hez kapcsolódó kultuszok és mítoszok történetét, e kultuszok jelentéstartalmának alakulását napjainkig. Kutatási területe az önvédelmi háború és a szabadságharc hadtörténete, az aradi vértanúk élettörténete, a szerb–magyar viszony a forradalom és szabadságharc idején.

Évente több hazai tudományos konferencián és emlékülésen tart előadást a jelzett témákról, ismeretterjesztő előadásainak száma évente tizenöt–húsz. Külföldön is tartott előadásokat főbb kutatási témáiról, így többek között Londonban, Párizsban, Bukarestben.

²¹ „Előadónkról!” = <https://u-szeged.hu/szabadegyetem> (A letöltés ideje: 2022. július 30.).

Erdélyben, a Délvidéken és a Felvidéken évente tart megemlékezéseket, ismeretterjesztő előadásokat.

1991-től az *Aetas* történettudományi folyóirat szerkesztőségi tagjaként rendszeresen szerkeszt számokat, eddig mintegy harmincat. Kossuth Lajosról kismonográfiát írt, több kötetnek társszerzője.

Vezetőként 2016 óta szervezi és irányítja az Országgyűlés Hivatala keretében azt a projektet, melynek célja egy országgyűlési képviselői adattár létrehozása, s koordinálja az Országház Könyvkiadó kiadványainak szerkesztését. Ennek részeként állt össze a tíz kötetből álló sorozat a magyar országgyűlések történetéről, melynek darabjai a kiadó gondozásában jelentek s jelennek meg folyamatosan. Napjaink fontos historiográfiai eseménye a különböző korszakok magyar törvényhozási intézményeinek történetét taglaló kötetek megjelenése.

2009-től részt vesz az Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny történelem szakbizottságának munkájában, illetve az országos döntő zsűrijében. 1989-es alapítása óta tagja a Görgei Körnek, s 2011 óta elnökségi tagja az Országos Széchenyi Társaságnak. 2014-től tölti be a Nagy Gáspár Alapítvány Kuratóriumának elnöki tisztét.

Deák Ágnes (1960–)²² 1985-ben került az Új- és Legújabbkori Magyar Történeti Tanszékre, azóta itt dolgozik. Saját „nevelésű” munkatársnak számít, hisz egyetemi tanulmányait is itt, helyben végezte. Oktatási tevékenységét tudományos segédmunkatársi beosztásban kezdte. 1990-től adjunktus, 2001-től docens, 2014-től egyetemi tanár. 2019-ben kinevezték a Modernkori Magyar Történeti Tanszék élére, így huszonhárom év után újra professzori rangú tanár a tanszékvezető. Ezt a posztot 2022-ig töltötte be.

1990-ben szerezte meg kisdoktori oklevelét Szegeden *Nacionalizmusok ösztüzében. Eötvös József, Kemény Gábor és Mocsáry Lajos nemzetiségpolitikai vitája (1856–1860)* című értekezése alapján summa cum laude minősítéssel. PhD-disszertációját (*Nemzetiségi egyenjogúsítás. Nemzetiségi konfliktusok és kormányzati nemzetiségi politika Magyarországon, 1849–1860*) 2000-ben védte meg az ELTE BTK Történettudományi Doktori Iskolájában Pajkossy Gábor vezetésével, ugyancsak summa cum laude minősítéssel. Eddigi tudományos pályafutása csúcscímeként 2014-ben megkapta az MTA doktora (DSc) címet. Tudományos érdeklődésének megfelelően a tanításban is a 19. századi magyar történelem került előtérbe. Elsősorban reformkori, illetve neoabszolutizmus kori témák előadásával és szeminarizálásával foglalkozik. A tanszék speciális képzési programjában módszertani, illetve történelemelméleti kurzusokat vezet. Fontos feladatának tekinti, hogy az érdeklődő hallgatónak lehetőséget nyújtson a források feldolgozása munkafolyamatainak megismerésére és gyakorlati kipróbálására. Tanszékünkéről egyedülként 1992-ben bekapcsolódott az egyetemi szinten szervezett Hungarian Studies Program keretében folyó angol nyelvű oktatásba. Feladata a modernkori magyar történelem angol nyelvű tanítása kérdéseinek tartalmi és metodológiai tárgyalása volt szemináriumi formában, 2001-ig három–négy alkalommal hirdette meg a kurzust.

A háromszatú képzés (BA, MA, PhD) bevezetése után az új viszonyokhoz igazodva módosított oktatási témáin, hogy azok a differenciáltabb igényekhez jobban illeszkedjenek. Ez megmutatkozik témavezetett szakdolgozatainak számában (2022-ig körülbelül 120),

²² A pályakép adatainak forrása Deák Ágnes által a szerző részére megküldött „Tudományos önéletrajz”, illetve „Szakmai önéletrajz”.

illette az SZTE Történelem Doktori Iskola Modernkori programjában irányítása alatt védett (2 fő) illetve védés előtt álló (3 fő) doktoranduszainak számában.

Tudományos kutató munkája a Habsburg Birodalom és azon belül Magyarország 1849 és 1867 közötti történetére összpontosul. A neoabszolutizmus kormányzatának nemzetiségi politikája, a Schmerling-provizórium sajtópolitikája, az 1849–1867 közötti államrendőrség és besúgóhálózatának története részben új forrásokon alapuló, részben eddig alig kutatott témáinak föltárása áll érdeklődésének homlokterében.

Két külföldi tanulmányútja különös fontossággal bírt tudományos pályafutása szempontjából: a Soros Alapítvány ösztöndíjával az oxfordi Brasenose College-ban R. J. W. Evans professzor irányítása alatt eltöltött 1991/1992-es tanév, illetve a Horst Haselsteiner professzor támogatta Lisa Meitner Stipendium Bécsben (1996–1997).

Szakmai-tudományos reputációjához tartozik még, hogy számos hazai pályázatot nyert a főtebb már említett témák kutatására: így OTKA kutatási támogatások (*Besúgó rendszer – 1998–2000*, *Schmerling-provizórium – 2010–2014*), NKFI kutatási támogatás (*Államhatalom és politikai sajtó – 2016–2021*, *Autonomisták és patentálisok. A Protestáns Pátens körüli politikai küzdelmek Magyarországon – 2022–2024*).

Szakmai közéleti tevékenységének központi eleme az *Aetas* történettudományi folyóirat szerkesztőségében végzett munka. A lapot 1985-ben alapították, Deák Ágnes 1989-ben csatlakozott a szerkesztőséghez, 1991 óta a folyóirat főszerkesztője. A szakmai közélet más fórumain is aktív. 2004 óta az MTA köztestületi tagja, 2010–2016 között az MTA választott köztestületi képviselője. Ebben a minőségében részt vett az MTA II. Filozófiai és Történettudományi Osztály munkájában. 2010 óta folyamatosan választott tagja az MTA Történettudományi Bizottságának, melynek több éven át az egyik alelnöke. 1998-tól folyamatosan tagja a Hajnal István Kör Társadalomtörténeti Egyesületnek.

Giczi Zsolt (1964–)²³ egyetemi tanulmányait 1988-ban fejezte be. Azóta a Modernkori Magyar Történeti Tanszék (régebben Új- és Legújabbkori Magyar Történeti Tanszék) oktatója. Kezdetben tudományos segédmunkatársi, majd tanársegédi, 1998-tól pedig adjunktusi munkakörben végzi a munkáját. 1995-ben védte meg egyetemi doktori értekezését, amelynek címe *Az 1938-as Szent István jubileumi év Szegeden*. 2002-ben kitűnő eredményű abszolutóriummal zárta az ELTE Történeti Doktori Programjában végzett képzést. 2009-ben PhD-fokozatot szerzett ott *A katolikus–protestáns egyházi kapcsolatok fő vonásai a Horthy-korszak Magyarországon* című disszertációjával. Témavezetője Gergely Jenő volt. Tudományos kutatási területe azóta is a 20. század első felének magyarországi egyháztörténete, például a Magyarországi Evangélikus Egyház második világháború utáni története. De tanulmányai érintik az egyház és államhatalom 1948–1950 közötti viszonyát is. Elsők között foglalkozott az evangélikus egyház 1956 alatti magatartásával.

Alapító tagja volt a Szegedi Akadémiai Bizottság Modernkori Egyháztörténeti Munkabizottságának, melynek konferenciáin rendszeresen tart előadásokat ugyanúgy, mint a Magyarországi Evangélikus Egyház tudományos rendezvényein, valamint tanszékünk és Történeti Intézetünk hasonló eseményein.

Oktatói munkája az első években az 1945 utáni magyar történelemre és a 20. századi hazai egyháztörténetre terjedt ki. Az 1990-es évek közepétől a Horthy-korszak társadalom-, politika-, művelődés- és egyháztörténetéből tartott előadásokat és szemináriumokat. Ezek

²³ Az életút adatainak forrása Giczi Zsolt életrajza, illetve az őt is érintő tanszéki beszámolók, iratok.

mellett a hallgatók körében népszerűek voltak a magyarországi protestantizmus történetét tárgyaló kurzusai is. Az utóbbi néhány évben a dualista korszak politika-, kormányzat- és kultúrtörténetét oktatja. Ezek az órái kiegészülnek modernkori magyar egyháztörténeti témájú kurzusokkal.

Három doktoranduszhallgató témavezetőjeként bekapcsolódott egyetemünk Történettudományi Doktori Iskolájának munkájába is. A doktori iskola titkári teendőit 2000-től tizenhat éven keresztül látta el.

Zakar Péter (1963–) történelem–filozófia szakon végzett 1989-ben a József Attila Tudományegyetemen. 1990-ben a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Történettudományi Tanszékének oktatója lett, s 2006-ig tanította az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc, illetve a dualizmus korának történetét. 2006 és 2014 között a Csongrád Megyei Önkormányzat alelnöki posztját töltötte be. 2011-től oktatott a Gál Ferenc Főiskolán is, 2012–2017 között a főiskola Társadalomtudományi és Szociális Képzési Kar dékánja is volt. Eközben (2011) kinevezték az SZTE Új- és Legújabbkori Magyar Történeti Tanszékére főiskolai tanári beosztásban. 2019-ben egyetemi tanárrá lépett elő, s azóta e minőségben látja el oktatói feladatát a 18–19. századi egyháztörténet területén.²⁴

2018 óta tagja az egyetemi csúcsvezetésnek: az SZTE nemzetközi és külkapcsolati rektorhelyettese. Az egyetemen folyó tanárképzési feladatok ellátására főállított Tanárképző Központ főigazgatói tisztét 2020-tól látja el.

1995-ben a József Attila Tudományegyetemen szerezte meg egyetemi doktori címét. PhD-fokozatát pedig 1998-ban nyerte el a Janus Pannonius Tudományegyetemen történelemtudományból. 2004-ben habilitált a Pécsi Tudományegyetemen.²⁵ 2019-ben a Magyar Tudományos Akadémia sikeres védelme alapján odaítélte számára a „történelemtudomány doktora” (DSc) címet. (Témája: *A Csanádi Egyházmegye az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc időszakában.*)

Három témavezetettje szerzett eddig PhD-fokozatot, és egy doktorandusza abszolutóriumot. Oktatói munkája 1848/1849 történetét, illetve a 19. század egyháztörténetét öleli fel, ezen belül speciális hadtörténeti (Görgei-kérdés), illetve egyháztörténeti (a katolikus papság részvétele a szabadságharcban) kérdésekre is kitér. Két intézmény doktori képzésében is részt vesz (Szegedi Tudományegyetem Történettudományi Doktori Iskola, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskola), az előbbiben törzstagként, az utóbbiban oktatóként.²⁶ Fő kutatási területe a 19. századi magyar történelem, egyháztörténet, illetve az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc története. Tanulmányait a *Századok*, továbbá a *Hadtörténelmi Közlemények*, az *Aetas* és más szakfolyóiratok közölték.²⁷

Kutatómunkát folytatott a bécsi levéltárakban az Osztrák–Magyar Akció Alapítvány (1998, 2000, 2002), illetve a Klebelsberg Ösztöndíj, MÖB CH ösztöndíj támogatásával. 1848/1849-es had- és egyháztörténeti forrásokat tárt fel a Temesvári Római Katolikus Püspökség levéltárában és az Arad Megyei Állami Levéltárban. Kezdeményezésére indult el az Aradi Ereklyemúzeum-kutatás európai uniós támogatással. Ennek eredményeként született

²⁴ A Gál Ferenc Egyetem Tanulmányi Osztályának közlése alapján.

²⁵ „Munkatársaink”. www.delvidekkutato.hu (A letöltés ideje: 2022. július 30.).

²⁶ Országos Doktori Tanács – Személyi Adatlap (A letöltés ideje: 2022. július 30.).

²⁷ Bővebben: életrajz www.tomegsirok.hu (A letöltés ideje: 2022. július 30.).

egy a múzeum történetét feldolgozó kötet és a tárgyleírásokat tartalmazó katalógus, továbbá egy válogatás az ott őrzött iratokból.

Tagja a Magyar Történelmi Társulatnak, a Református Egyház Doktori Kollégiumának. Az MTA Szegedi Akadémiai Bizottság Délvidék Kutatóközpontjának elnöke, az MTA köztestületének, továbbá a *Századok*, illetve az *Egyháztörténeti Szemle* szerkesztőbizottságának tagja, valamint a *Délvidéki Szemle* főszerkesztője.

Szakmai közéleti tevékenységének fontos része a Maros–Tisza szög határmenti térség (Bácska, Bánság, Arad) magyar közösségeiért vállalt társadalmi felelősség, ami elsősorban tudományos előadások megtartását, konferenciákra való szereplésre szóló meghívások teljesítését, tanári továbbképzések szervezését, illetve évfordulós közéleti megemlékezéseken való részvételt jelenti.

A tanszéki működés sajátosságai

A tanszék tudományos ereje, ismertsége egyéni sikerekből állt össze. Tanegységként kezeltük a vizsgáztatásokat, tanszékünk 2010-ig két szigorlat gazdája (újkori és legújabbkori magyar történelem) volt. A részletes vizsgakövetelmények kidolgozása, az oktatási segédletek kijelölése közös munkában készült. 2010-ben készült el Szabó Pál Csaba szerkesztésében *A magyar állam története 1711–2006* című egyetemi jegyzet a tanszék munkatársainak tollából.

A korszak és könnyebben föllelhető forrásanyaga miatt tanszékünkre aránytalanul nagy terhet rótt éveken keresztül a szakdolgozatok irányítása. Például az 1999–2004 közötti évekre nézve évente tíz–tizenkét szakdolgozat vezetése esett átlagosan egy oktatónkra.

Volt egy olyan közös oktatási vállalkozásunk – amit még Soós Katalin indított útjára –, amely közösen kidolgozott képzési koncepcióban, illetve az ahhoz illeszkedő kurzusokban öltött testet. Ez volt a speciális képzésünk *Magyarország története a 18–20. században* címmel. Vitatott történeti kérdések (demográfia, forrástípusok, 1918/1919-es forradalmak stb.) és módszertani eljárások gyakorlati alkalmazása alkotta a képzés tartalmát, tanszéki műhelymunka keretében.

Közös munka eredményeként tarthatjuk számon a jeles évfordulókra emlékező konferenciák megtartását. Kiemelkedik közülük a Szegeden 1849 nyarán elfogadott nemzetiségi és zsidó emancipációs országgyűlési határozat elfogadásáról szóló, 1999-ben megrendezésre került konferencia, amelyet 2002-ben a Kossuth Lajos életművét méltató rendezvény (*Kultusz és valóság*), majd 2006-ban az 1956-ra emlékező konferencia (*Iffjúság és forradalom*) követett, amelyet Sólyom László nyitott meg. 2014 és 2018 között pedig az első világháborúval foglalkozó konferencia-sorozat került megrendezésre.

Szervezeti és tartalmi próba elé állította a tanszékét a „legújabbkori magyar történelem” átminősítése „jelenkorra”, ami korábbi oktatási profilunk szűkülésével járt együtt, mivel a 20. századi magyar történelem 1918 utáni szakaszának az oktatása átkerült az újonnan alakult Jelenkortörténeti Tanszékhez. Ez nemcsak a tanrendet változtatta meg, hanem egyes tanszéki tagok oktatási profilját is, amennyiben időben előre és hátra egyaránt elmozdultak az egyes kollégák által oktatott tárgyak kronológiai határai.

Bibliográfia

- Almanach 1996 = *Szegedi Egyetemi Almanach 1921–1995*. I. köt. Szerk. Mészáros R. Szeged.
- Beszámoló 1943 = *Beszámoló a szegedi M. Kir. Horthy Miklós Tudományegyetem 1940–41. tanévi működéséről*. Szeged.
- Font 2002 = Font M.: Mérei Gyula (1911–2002). *Magyar Tudomány* 12: 1678–1679.
- Gaál 1954 = Gaál E.: A szegedi munkásság harca a proletárdiktatúráért Szeged francia megszállása idején. *Szegedi Egyetem* 2/11 (június 1.): 4.
- Gaál 1991 = Gaál E.: *Szeged története*. 3/1–2. (1849–1918) Szerk. Gaál E. Szeged.
- Gaál 1999 = Gaál E.: *A Szegedi Tudományegyetem Acta Historica I–C. számainak története*. Szeged.
- Gyáni 2018 = Gyáni G.: Lipták Dorottya (1951–2018). Nekrológ. *Magyar Könyvszemle* 134/1: 87–89.
- Serfőző Lajos (1930–1994). Nekrológ. = Serfőző Lajos (1930–1994). Nekrológ. (sz. n.) *Délmagyarország* 84. évf. 109. (1994. május 11.): 12.
- Szabó 1996 = Szabó P. Cs.: *Álom az államban. A vasút a magyar művelődéstörténetben*. Szeged.
- Tóth 2022 = Tóth Sz.: Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Kar. In: *A kolozsvári egyetem története az alapítástól a szegedi újrakezdéséig 1872–1921*. Főszerk.: Marjanucz L. Szeged, 311–330.
- Zakar 2013 = Zakar P.: Katona Tamás (1932–2013). *Hadtörténelmi Közlemények* 126/3: 887–891.